

Koniec świata... i co było potem

W 1576 roku Konstanty Ostrogski ufundował szkołę nazwaną później Akademią Ostrogską. Uznawana jest ona przez niektórych za pierwszą szkołę wyższą na terenach dzisiejszej Ukrainy. Zadania tej uczelni początkowo skupiały się na tłumaczeniu Biblii na język staro-cerkiewnosłowiański, ale dzięki zapisom testamentu Halszki Ostrogskiej można było rozwinąć działalność Akademii na inne dziedziny wiedzy. Nauki ścisłe były reprezentowane przez astronomię, na czele której stanął Jan Latosz. Uczony ten był zwolennikiem heliocentrycznej teorii Kopernika i opublikował szereg dzieł jej poświęconych. Zajmując się astrologią, używał też tego innowacyjnego narzędzia do stawiania horoskopów, w tym przewidywania końca świata. Pierwszą część swojej kariery naukowej związał z Akademią Krakowską (dzisiejszy Uniwersytet Jagielloński), z której został jednak wyrzucony za sprzeciw wobec reformy kalendarza wprowadzonej przez papieża Grzegorza XIII.

Akademia Ostrogska realizowała prywatną pasję swojego założyciela, starając się konkurować z ośrodkami katolickimi i protestanckimi, nie odniosła jednak zbyt wielkiego sukcesu w przyciąganiu studentów. Dlatego za początek życia akademickiego na Ukrainie przyjmuje się często założenie w 1632 roku przez patriarchę kijowskiego Petro Mohylę w jego metropolii kolegium nazwanego jego imieniem. W wyniku unii hadziackiej w 1658 roku, która powoływała do życia Rzeczpospolitą Trojga Narodów (Polski, Litwy i Ukrainy), rozszerzając tym samym unię brzeską, szkoła ta otrzymała nazwę Akademii Mohylańskiej i obok Akademii Krakowskiej stała się jedną z dwóch równorzędnych uczelni wyższych w Koronie. Akademia Mohylańska słynęła z jakości kształcenia, a jej status został bez wahania potwierdzony przez carów Iwana IV i Piotra Wielkiego po przejęciu Kijowszczyzny przez Rosję. Dzięki silnym związkom z uniwersytetami Europy Zachodniej Akademia Mohylańska stanowiła główny ośrodek renesansu na Ukrainie. Uważa się, że w Akademii Mohylańskiej studiował przez pewien czas Michaił Łomonosow, wyrzucony z uczelni w Moskwie za fałszywe podawanie się za szlachcica, ale rozczarowany kształceniem w zakresie nauk ścisłych porzucił kijowską uczelnię i wrócił do Moskwy. Akademia Mohylańska została zamknięta w 1817 roku, a więc niemal równocześnie z utworzeniem Uniwersytetu Warszawskiego.

Nieco wcześniej, bo w 1801 roku, car Aleksander I powołał trzeci rosyjski uniwersytet – w Charkowie. Jednym z jego pierwszych absolwentów był Michaił Ostrogradski. Z twierdzeniem nazwanym jego imieniem spotykają się na samym początku kształcenia wszyscy studenci matematyki i fizyki.

Ponieważ przez cały XIX wiek carat bezlitośnie tępił przejawy ukraińskiej tożsamości narodowej, atmosfera na pozostających w sferze wpływów rosyjskich uniwersytetach nie sprzyjała wielkim odkryciom naukowym. Dużo bardziej liberalne pod tym względem było cesarstwo austriacko-węgierskie. Jednym z fizyków ukraińskich, którzy „zrobili karierę” w takich uwarunkowaniach, był Iwan Puluj. Uzyskawszy doktorat pod kierunkiem Augusta Kundta, Puluj pracował w Rijece, Wiedniu i Pradze. Zajmował się m.in. badaniami nowego rodzaju promieniowania powstającego pod wpływem promieni katodowych. Niestety publikacja wyników Puluja była spóźniona o półtora miesiąca względem prac Wilhelma Roentgena, któremu – słusznie! – przypadła palma pierwszeństwa odkrycia promieni X.

Niektóre miejsca i niektóre czasy nie sprzyjają happy endom.

Krzysztof TURZYŃSKI